

TURVALLINEN ALKU ELÄMÄLLE: OPPIMATERIAALI YLÄKOULUUN JA TOISELLE ASTEELLE

Tämä oppimateriaali on tehty Plan International Suomen Turvallinen alku elämälle -valokuvanäyttelyn käsittelyn tueksi. Materiaali soveltuu yläkouluun ja toiselle asteelle. Valokuvanäyttelyä voi käsitellä ja sen oppimateriaalia soveltaa useimmissa oppiaineissa, ja sen voi yhdistää monialaisiin oppimiskokonaisuuksiin. Valokuvanäyttelyn voi tilata sähköpostitse osoitteesta kotimaa@plan.fi.

Oppiaineet: TE, Äi, GE, YH, ET, UE

Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet: L1, L2, L4, L5 ja L7

Oppimateriaalin tavoitteet:

- Ymmärtää seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien merkitys ihmisten ja yhteisöjen hyvinvoinnille
- Hahmottaa terveyden yksilöllisiä, yhteisöllisiä, yhteiskunnallisia ja globaaleja edellytyksiä ja ymmärtää, miten ihmisten ja ympäristön terveyttä ja turvallisuutta voidaan ylläpitää ja edistää
- Pohtia kestävän kehityksen edellytyksiä ja vaikutuksia terveyteen

Sisältö:

Oppimateriaali koostuu yhdeksästä tehtävästä, joista voit rakentaa ryhmällesi sopivan kokonaisuuden esimerkiksi valitsemalla jokaisesta tehtävätyypistä (1–4) yhden tehtävän. Jos haluat käsitellä aihetta laajemmin ja syvällisemmin esimerkiksi monialaisena oppikokonaisuutena, voitte tehdä kaikki tehtävät.

1) Orientoivat tehtävät ennen valokuvanäyttelyä
1A, 1B

2) Tehtävät valokuvanäyttelyssä
2A, 2B, 2C

3) Näyttelykokemuksen purku
3A, 3B

4) Syventävät tehtävät valokuvanäyttelyn jälkeen
4A, 4B

ORIENTOIVAT TEHTÄVÄT ENNEN VALOKUVANÄYTTELYÄ

1A. Mitkä seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet?

Tavoitteet:

- Kartoittaa ennakkotietoja näyttelyn teemasta
- Ymmärtää, mitä seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet tarkoittavat
- Hahmottaa seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien merkitystä yksilölle ja yhteisöille

Tarvikkeet: Liimalappuja, isoja papereita (esim. fläppitaulupaperit), kyniä

Ohjeet:

Pohtikaa ensin yhdessä, mitä tarkoittaa seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet. Seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet tarkoittavat yksilön oikeutta päättää tietoisesti ja vastuullisesti omaan terveyteen, kehoon, seksuaalisuuteen ja lisääntymiseen liittyvistä asioista ilman väkivallan uhkaa, painostusta tai syrjintää. Jokaisella on oikeus määrätä itse omasta kehostaan ja toteuttaa seksuaalisuuttaan oman seksuaalisen suuntautumisensa mukaisesti ja muiden oikeuksia kunnioittaen. Kaikilla ihmisillä on sukupuolesta, etnisestä taustasta, seksuaalisesta suuntautumisesta, terveydentilasta ja toimintakyvystä riippumatta seksuaalioikeudet.

Jaa sitten oppilaat pienryhmiin ja anna jokaiselle ryhmälle iso paperi ja kyniä. Kukin ryhmä tekee ajatuskartan seksuaali- ja lisääntymisterveydestä ja -oikeuksista omien ennakkotietojensa perusteella. Mitä kaikkea seksuaali- ja lisääntymisterveyteen ja -oikeuksiin kuuluu? Millaisia oikeuksia, tarpeita, palveluita, haasteita?

Tutkikaa sitten yhdessä Väestöliiton listaa seksuaalioikeuksista (ks. alla ja myös <https://www.vaestoliitto.fi/kansainvalisyys/tietoa-seksuaalioikeuksista/>). Onko listalla sellaisia oikeuksia, jotka eivät tulleet mieleen? Mitä kaikkea näihin oikeuksiin liittyy?

- Oikeus tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen
- Oikeus keholliseen koskemattomuuteen
- Oikeus seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluihin
- Oikeus seksuaalikasvatukseen
- Oikeus tietoon ja koulutukseen
- Oikeus päättää kumppanista ja naimisiinmenosta
- Oikeus päättää itse lasten hankinnasta, lapsiluvusta ja lasten ajoituksesta
- Oikeus tyydyttävään ja turvalliseen seksielämään, ilman pakottamista, riistoa ja väkivaltaa

Voit kertoa oppilaille, että seksuaalioikeuksista ei ole yhtä yhteistä virallista julistusta, jossa olisi lueteltu tietty määrä oikeuksia (kun taas esimerkiksi lapsen oikeuksista on virallinen Lapsen oikeuksien sopimus). Tämä ei siksi ole kaikenkattava lista, mutta yksi hyvä tapa hahmottaa seksuaalioikeuksia.

Ajatuskarttaan palataan näyttelyn jälkeen harjoituksessa 4A.

1B. Seinäsarjakuva seksuaalioikeuksista (45–60 min)

Tavoitteet:

- Ymmärtää, mitä seksuaalioikeudet ovat
- Hahmottaa seksuaalioikeuksien merkitystä yksilölle ja yhteisöille
- Harjoitella kantaaottavan seinäsarjakuvan tekoa

Tarvikkeet: Liimalappuja, isoja papereita (esim. fläppitaulupaperit), kyniä

Ohjeet:

Jaa oppilaat kahdeksaan ryhmään. Anna jokaiselle pienryhmälle pohdittavaksi yksi seksuaalioikeus:

- Oikeus tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen
- Oikeus keholliseen koskemattomuuteen
- Oikeus seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluihin
- Oikeus seksuaalikasvatukseen
- Oikeus tietoon ja koulutukseen
- Oikeus päättää kumppanista ja naimisiinmenosta
- Oikeus päättää itse lasten hankinnasta, lapsiluvusta ja lasten ajoituksesta
- Oikeus tyydyttävään ja turvalliseen seksielämään, ilman pakottamista, riistoa ja väkivaltaa

Pienryhmä pohtii yhdessä:

- Miksi juuri tämä seksuaalioikeus on tärkeä?
- Toteutuuko oikeus Suomessa? Miksi? Onko tilanne kaikille Suomessa samanlainen?
- Mitä oikeuden toteutumisen hyväksi voisi tehdä Suomessa?
- Kenellä on vastuu toimia?

Sitten jokainen oppilas tekee joko yksin tai parin kanssa neljän ruudun seinäsarjakuvan siitä oikeudesta, jota ryhmän kanssa pohti. Sarjakuvan tarkoitus on välittää yksinkertainen tarina tai viesti. Sillä voi esimerkiksi tiedottaa oikeudesta, kertoa oikeuteen liittyvän lyhyen tarinan tai esitellä haasteen, palvelun tai tarpeen. Sarjakuvasta tehdään julistekokoinen (A3).

Seinäsarjakuvan ohjeet pähkinäkuoressa:

1. Päätä, mitä haluat kertoa, ja keksi tarina.
2. Jaa tarinasi neljään ruutuun ja päätä kunkin ruudun sisältö.
3. Kolme nyrkkisääntöä:
 - a) Käytä tekstiä mahdollisimman vähän.
 - b) Älä ilmaise tekstillä asioita, jotka voi nähdä kuvasta.
 - c) Varaa tärkeille asioille enemmän tilaa ja sijoita ne etualalle.
4. Hahmottele sarjakuva ensin lyijykynällä kevyesti.
5. Vahvista halutut alueet tussilla päälle piirtäen ja pyyhi lyijykynäjäljet pois.

Ripustakaa lopuksi kaikki sarjakuvat seinälle ja kierrelkää tutustumassa niihin.

Seinäsarjakuva on lyhyt visuaalinen tarina, jonka voi tehdä mistä aiheesta tahansa. Menetelmää käytetään ympäri maailmaa. Se on edullinen ja tehokas viestintäkeino paikallisessa tiedottamisessa ja vaikuttamistyössä. Seinäsarjakuvan voi kopioida ja teipata seinille, ilmoitustauluille tai muihin (luvallisiin) paikkoihin. Lue lisää menetelmästä ja sen käytöstä Maailman sarjakuvat ry:n sivuilta: <https://www.worldcomics.fi/>.

TEHTÄVÄT VALOKUVANÄYTTELYSSÄ

2A. Valokuvakävely (15 min)

Tavoitteet:

- Tutustua valokuvanäyttelyyn ja sen teemoihin
- Rohkaista keskustelemaan valokuvista eri näkökulmista ja ilmaisemaan oma mielipide

Tarvikkeet: Valokuvanäyttely

Ohjeet:

Oppilaat kävelevät valokuvanäyttelyssä kuvia katsellen. Kun he kuulevat sovitun merkkiään (esim. taputus), he pysähtyvät sen kuvan kohdalle, jonka edessä sillä hetkellä ovat. Saman kuvan edessä olevat muodostavat ryhmän (2–5 henkilöä). Anna yksi valokuvaan liittyvä kysymys, josta ryhmä keskustelee. Kun äänimerkki kuuluu uudestaan, keskustelijat jatkavat kävelyä. Toistakaa sama useaan kertaan eri keskusteluaiheilla. Ohjeista oppilaita pysähtymään aina uuden kuvan kohdalle.

Keskustelukysymyksiä:

- Mitä kuvassa tapahtuu?
- Miten kuva liittyy seksuaali- ja lisääntymisterveyteen ja -oikeuksiin?
- Miten kuvan paikka tai tilanne olisi erilainen, jos se olisi kuvattu Suomessa?
- Minkä nimen tai kuvatekstin antaisit kuvalle?
- Miltä sinusta tuntuisi, jos olisit kuvan paikassa tai tilanteessa?

2B. Keskusteleva kuvan tarkastelu (n. 10 min/kuva)

Tavoite:

- Tutustua valokuvanäyttelyyn ja sen teemoihin
- Harjoitella kuvasta keskustelemista
- Syventyä kuvaan tarkemmin ja huomata, että kuvia voidaan tulkita eri tavoin.

Tarvikkeet: Valokuvanäyttely

Ohjeet:

Käyttäkää keskustelevan kuvan tarkastelun menetelmää (Visual Thinking Strategies eli VTS). Kokoontukaa yhden kuvan ympärille niin, että kaikki näkevät kuvan. Tässä menetelmän ohjeet:

- Kuvan tarkastelu hiljaisuudessa. Käytetään aluksi hetki aikaa hiljaisuudessa ja katsotaan tätä kuvaa.
- Kolme kysymystä
 - 1) Mitä tässä kuvassa on meneillään?
 - 2) Mitä sellaista näet (kuvassa), joka saa sinut sanomaan niin (...)?
 - 3) Mitä vielä voimme löytää?
- Osoita tarkasti kommentoijan tarkoittamaa kohtaa ja toista kuulemasi omin sanoin (parafrasi)
- Pysy neutraalina (älä osoita erityistä intoa, jos joku vastaa, kuten "toivot" tai kuten on "oikein").
- Tee joka kommenttiin parafrasi
- Linkitä

- Käytä ehdollista kieltä (“tämä voisi olla henkilön äiti”)
- Kehystä: liitä laajempaan kokonaisuuteen, osoita, millaisen ajattelun kautta puhuja päätyi mielipiteeseensä tai kommenttiinsa
- Lopeta keskustelu kiittämällä ryhmääsi, älä pyri johtopäätöksiin.

Voitte keskustella 1–3 kuvasta vuorollaan. Jokaisen kuvan tarkasteluun on hyvä varata kymmenisen minuuttia.

2C. Kamerakynä (30–45 min)

Tavoitteet:

- Syventää ymmärrystä tasa-arvosta
- Tutustua kamerakynän pedagogiikkaan

Tarvikkeet: Kuvausvälineet (älypuhelin, kamera, tabletti tms.)

Ohjeet:

Jaa oppilaat pienryhmiin (2–4 henkilöä). Jokainen ryhmä valitsee yhden kuvan valokuvanäyttelystä ja tutustuu siihen ja sen kuvatekstiin. Ryhmä keskustelee kuvasta ja kirjoittaa ylös, miltä kuvan tilanne näyttäisi Suomessa omassa elinympäristössämme. Tämän jälkeen ryhmät toteuttavat kuvasta suomalaisen version (esim. punnitus Mosambikissa à punnitus Suomessa). Kuvaamisen jälkeen ryhmät palaavat näyttelyyn. Katsokaa kuvat yhdessä suoraan kuvauslaitteelta sen valokuvan luona, johon kuva liittyy. Keskustelkaa kuvapareista ja vertailkaa kuvia keskenään.

Keskustelukysymyksiä:

- Mitä eroja kuvissa on? Mitä samankaltaisuuksia?
- Miten elämämme muuttuisi, jos näyttelyn kuva olisi meille todellisuutta?
- Oliko suomalaista vastinetta tilanteelle helppo keksiä ja toteuttaa? Miksi?

Kamerakynän pedagogiikassa valo- tai videokuvaa käytetään oppimisen välineenä, jonka avulla oppilas tutkii maailmaa, ajattelee ja ilmaisee ajatteluaan. Opettaja antaa oppilaille yksinkertaisen kuvaustehtävän, joka tehdään yksin, pareittain tai ryhmissä. Tämän jälkeen kuvat tai videot katsotaan ja niistä keskustellaan yhdessä. Kuvaaminen on tapa käsitellä tietoa. Työskentelyssä kameran luontaiset ominaisuudet tukevat oppilasta erityisesti tarkkaavaisuudessa, toiminnanohjauksessa, ajattelun jäsentämisessä sekä itseilmaisussa. Työskentely voidaan toteuttaa hyvin esimerkiksi kännyköiden tai tablettien kameroilla. (www.kamerakyna.fi)

NÄYTTELYKOKEMUKSEN PURKU

3A. Fiiliskierros (10–15 min)

Tavoitteet:

- Purkaa näyttelyssä heränneitä tunteita ja ajatuksia
- Harjoitella kertomaan omista tunteista ja ajatuksista

Tarvikkeet: Liimalappuja, kyniä, valokuvanäyttely

Ohjeet:

Harjoitus tehdään hiljaisuudessa. Jaa oppilaille kynät ja liimalaput. Pyydä heitä valitsemaan näyttelystä yksi valokuva, joka herätti heissä tunteita tai ajatuksia. Oppilaat saavat kierrellä

näyttelyssä hetken hiljaa ja asettuvat sitten valitsemansa kuvan eteen seisomaan. Jokainen kirjoittaa liimalapulle yhden sanan, joka kuvastaa tunnetta tai ajatusta, jonka kuva herättää. Lappu kiinnitetään valokuvan viereen seinälle. Jokainen lukee vuorollaan oman lappunsa ääneen. Keskustelkaa sen jälkeen yhdessä:

- Onko joistain valokuvista herännyt enemmän ajatuksia ja tunteita kuin toisista?
- Ovatko kuvista heränneet tunteet ja ajatukset samantyyppisiä keskenään vai eroavatko ne paljon toisistaan?
- Heräsikö samasta kuvasta erilaisia tunteita?

Tehtävän jatkoksi voitte tehdä keskusteluharjoituksen 3B.

3B. Keskustelua näyttelystä (5–15 min)

Tavoitteet:

- Purkaa näyttelyssä heränneitä tunteita ja ajatuksia
- Harjoitella kertomaan omista tunteista ja ajatuksista

Ohjeet:

Näyttelyn lopuksi keskustelkaa yhteisesti näyttelyn herättämistä tunteista, ajatuksista ja kysymyksistä. Voitte käydä keskustelun joko 3A-tehtävän jatkona tai itsenäisenä harjoituksena.

Keskustelukysymyksiä:

- Mikä kuva jäi parhaiten mieleen? Miksi?
- Jäikö jokin asia näyttelyssä mietityttämään sinua tai kaipaisitko lisää tietoa jostakin?
- Haluaisitko kysyä joltain kuvan henkilöistä jotain? Mitä?
- Samaistuitko johonkin kuvan henkilöön?
- Mikä tunnelma jäi päällimmäiseksi näyttelystä kokonaisuutena?

SYVENTÄVÄT TEHTÄVÄT VALOKUVANÄYTTELYN JÄLKEEN

4A. Ajatuskartan purku (20 min)

Tavoitteet:

- Syventyä näyttelyssä opittuihin asioihin
- Pohtia kestävän kehityksen edellytyksiä ja vaikutuksia terveyteen
- Vertailla seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia Suomessa ja Mosambikissa

Tarvikkeet: Harjoituksen 1A ajatuskartat, tusseja tai värikyniä

Ohjeet:

Harjoitus on jatkoa harjoitukselle 1A, ja se tehdään samoissa ryhmissä. Palatkaa ennen näyttelyn katsomista tehtyihin ajatuskarttoihin seksuaali- ja lisääntymisterveydestä ja -oikeuksista. Voitte aluksi täydentää ajatuskarttoja näyttelyssä opitun perusteella. Tämän jälkeen ympyröikää ne seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyvät oikeudet, jotka nousivat valokuvanäyttelyssä esiin. Keskustelkaa lopuksi ajatuskartoista yhteisesti.

- Mitä toteutuneita seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuksia tuli esiin valokuvanäyttelyssä?
- Tuliko näyttelyssä esiin jokin oikeus, joka ei toteudu?
- Miten oikeuksien toteutumista edesautetaan Mosambikissa?

4B. Elämän alku ennen ja nyt (n. 45 min)

Tavoitteet:

- Vertailla Suomen ja Mosambikin äitiys- ja lapsikuolleisuutta
- Tutkia, miten Suomen äitiys- ja lapsikuolleisuusluvut ovat muuttuneet ajan myötä ja ymmärtää, mitkä toimet ovat vaikuttaneet muutokseen
- Harjoitella tiedonhakua

Tarvikkeet: Tiedonhakupöydä (älypuhelimet, tabletit, tietokoneet), muistiinpanovälineet

Ohjeet:

Tiedonhaun helpottamiseksi voitte aluksi käydä läpi tarvittavat käsitteet suomeksi ja englanniksi.

- Äitiyskuolleisuus (maternal mortality) = menehtyneiden naisten määrä suhteessa 100 000 elävänä syntyneeseen lapseen. Kuolinsyy liittyy raskauteen, synnytykseen tai niihin liittyviin komplikaatioihin.
- Lapsikuolleisuus (child and infant mortality) = ennen viiden vuoden ikää menehtyvien lasten määrä suhteessa 1000 elävänä syntyneeseen lapseen.

Jaa oppilaat pareihin. Parit tutkivat ja selvittävät Suomen ja Mosambikin äitiys- ja lapsikuolleisuuslukuja sekä sitä, miten ne ovat muuttuneet vuosien varrella (esim. Suomen äitiys- ja lapsikuolleisuuden kehitys viimeisen 100 vuoden aikana). Kirjoittakaa tiedot ylös.

Tiedonhaussa voi käyttää esimerkiksi seuraavia sivuja:

Suomeksi:

<https://www.globalis.fi/Tilastot/Aeitiyskuolleisuus>

<https://www.globalis.fi/Tilastot/Lapsikuolleisuus>

Englanniksi:

<https://ourworldindata.org/maternal-mortality>

<https://ourworldindata.org/child-mortality>

Halutessanne voitte kerätä tuloksia yhteen myös taululle/dokumenttikameralle. Vertailun jälkeen keskustelkaa tutkimustuloksista yhteisesti.

Keskustelukysymyksiä:

- Miten Suomen ja Mosambikin äitiys- ja lapsikuolleisuusluvut erosivat toisistaan? Mistä ero johtuu?
- Millaiset äitiys- ja lapsikuolleisuusluvut olivat Suomessa 100 vuotta sitten? Mistä tämä johtuu?
- Millä keinoin äitiys- ja lapsikuolemia on vähennetty Suomessa?
- Kuka maksaa Suomessa julkisen terveydenhuollon?

LÄHTEET JA LISÄTIETOJA

Amnesty International Suomen osasto ry: Seksuaalioikeudet. Tietoa ihmisoikeusjärjestö Amnestyn sivulla. <https://www.amnesty.fi/tyomme/teemat/seksuaalioikeudet/>

Globalis-sivusto. Globalis on interaktiivinen tietokanta, joka sisältää maatietoutta ja tilastoja kehityksestä ja maailman tilasta (ml. tilastot äitiys- ja lapsikuolleisuudesta). Sivustoa ylläpitää Suomen YK-liitto. <https://www.globalis.fi/>

Ihmisoikeudet.net: Seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet. Ihmisoikeudet.net on Ihmisoikeusliiton ylläpitämä sivusto, johon on koottu perustiedot ihmisoikeuksista. <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/seksuaalioikeudet/>

Itkonen, Satu (2020): Mitä näemme kun katsomme kuvaa? – Osallisuutta ja uusia näkökulmia VTS-menetelmällä. Keskustelevan kuvan tarkastelun eli VTS-menetelmän yksityiskohtaiset ohjeet. <http://lantisentuollapuolen.rauhanpuolustajat.org/satu-itkonen-mita-naemme-kun-katsomme-kuvaa-osallisuutta-ja-uusia-nakokulmia-vts-menetelmalla>

Kiesiläinen, Ismo (2017): Kamerakynän pedagogiikka. Opettajan käsikirja. [http://www.kamerakyna.fi/kamerakynan_pedagogiikka_-_opettajan_kasikirja_\(2017\)_web.pdf](http://www.kamerakyna.fi/kamerakynan_pedagogiikka_-_opettajan_kasikirja_(2017)_web.pdf). Katso myös www.kamerakyna.fi

Our World in Data. Englanninkielinen sivusto kokoaa yhteen tutkimustietoa ja tilastoja kehityksestä (ml. tilastot äitiys- ja lapsikuolleisuudesta). <https://ourworldindata.org/>

Packalen, Leif (2015): Seinäsarjakuvan perusopas. Selkeät, kuvitetut ohjeet seinäsarjakuvan menetelmän käyttöön. Julkaisija Maailman sarjakuvat ry. https://www.worldcomics.fi/files/8114/4181/0158/2015_seinasarja_perusopas.pdf

Väestöliitto: Seksuaaliterveys ja -oikeudet osana kehitystä. <https://www.vaestoliitto.fi/kansainvalisyys/tietoa-seksuaalioikeuksista/>